

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.1.6>

ВІДНОВЛЕННЯ СТАНОВИЩА, ЯКЕ ІСНУВАЛО ДО ПОРУШЕННЯ, І ПРИПИНЕННЯ ДІЇ, ЯКА ПОРУШУЄ ПРАВО: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ ЗАХИСТУ

Жук Андрій Володимирович,
доктор філософії в галузі права,
суддя Верховного Суду

Статтю присвячено порівняльно-правовій характеристиці таких способів захисту цивільних прав, як відновлення становища, яке існувало до порушення, і припинення дії, яка порушує право. Основними відмінними ознаками цих способів захисту цивільних прав є: 1) різний характер наслідків застосування; 2) перед-умови застосування; 3) різні механізми правового впливу на відносини щодо відновлення порушених прав; 4) підстави застосування; 5) різні межі застосування способів захисту. На основі аналізу матеріалів судової практики встановлено можливість одночасного застосування цих способів захисту цивільних прав з наступними застереженнями: 1) не у всіх випадках порушення права спричиняє негативні наслідки, які слід ліквідувати; 2) застосування відновлення становища, яке існувало до порушення, не є достатнім для захисту цивільного права і потребує додаткового припинення дій, що порушують право, лише у випадку, якщо такі порушення систематичні, повторювані або триваючі. Якщо ж порушення носило одноразовий характер, то матеріально-правова вимога про застосування припинення дії, що порушує право, є об'єктивно зайвою.

Специфіка застосування негаторного позову полягає в тому, що однією з основних передумов можливості використання цього способу захисту порушених цивільних прав є наявність законної підстави володіння майном. Інакше кажучи, особа, яка звертається до суду з негаторним позовом, повинна володіти відповідним правовим титулом щодо майна, що не викликає подиву, адже у цьому випадку йдеться про захист права власності чи іншого речового права. Водночас застосування відновлення становища, яке існувало до порушення, зумовлено насамперед спричиненими порушенням права негативними наслідками, що вплинули на фактичний та/або юридичний стан правовідносин, та дійсною можливістю усунення цих наслідків порушення. Проте коли відновлення становища, що існувало до порушення, застосовується у випадку захисту речового права, вбачається, що позивач також повинен підтвердити наявність правового титулу щодо майна.

Ключові слова: способи захисту цивільних прав, відновлення становища, що існувало до порушення, припинення дії, яка порушує право, протиправні дії, носій суб'єктивного права, негаторний позов, оперативність реагування.

Zhuk Andriy. Restoration of the situation that existed before the violation and termination of the action that violates a right: comparative and legal characteristics of the methods of protection

The article is devoted to the comparative legal characteristics of such methods of protection of civil rights as the restoration of the situation that existed before the violation, and the termination of the action that violates a right. The main distinguishing features of these methods of protection of civil rights are: 1) the different nature of the consequences of application; 2) prerequisites for use; 3) various mechanisms of legal influence on the relationship to restore violated rights; 4) grounds for application; 5) different limits of application of protection methods.

Based on the analysis of case law, the possibility of simultaneous application of these methods of protection of civil rights has been established with the following caveats:

1) not in all cases of violation of the right causes negative consequences that should be eliminated; 2) the application of the restoration of the situation that existed before the violation is not sufficient to protect civil right and requires additional cessation of actions that violate the right, only if such violations are systematic, repeated or ongoing. If the violation was of a one-time nature, then the substantive legal requirement to apply the termination of the infringing action is objectively superfluous.

The specifics of the application of a negatory action is that one of the main prerequisites for the possibility of using this method of protection of violated civil rights is the existence of a legal basis for possession of property. In other words, a person who applies to the court with a negatory action must have the appropriate legal title in respect of property, which is not surprising, because in this case it is a matter of protection of property rights or other property rights. At the same time, the application of the restoration of the situation that existed before the violation is due primarily to the negative consequences caused by the violation of law, which affected the actual and / or legal status of the relationship, and the real possibility of eliminating these consequences. However, when the restoration of the situation that existed before the violation is applied in the case of protection of property rights, it is seen that the plaintiff must also confirm the existence of a legal title in respect of property.

Key words: methods of protection of civil rights, restoration of the situation that existed before the violation, termination of the action that violates the law, illegal actions, holder of a subjective right, negatory action, prompt response.

Необхідність проведення компаративного аналізу відновлення становища, яке існувало до порушення, і припинення дії, яка порушує право як дієвих способів захисту цивільних прав, зумовлена низкою причин, одна з яких пов'язана із тим, що до прийняття ЦК України 2004 р. вітчизняний законодавець не надавав їм самостійного характеру, а навпаки, об'єднував їх у ст. 6 ЦК УРСР 1963 р. в один спосіб захисту – відновлення становища, що існувало до порушення права, і припинення дій, які порушують право. Аналогічний підхід зберігається й у чинному цивільному законодавстві деяких зарубіжних країн, зокрема, у Цивільному кодексі Республіки Молдова, пункт б ч. 1 ст. 16 якого передбачає, що захист цивільних прав здійснюється відповідно до закону шляхом відновлення становища, яке існувало до порушення права, і припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення [1].

На відміну від цього, в положеннях чинного вітчизняного законодавства, зокрема, у пунктах 3 та 4 ч. 2 ст. 16 ЦК України, вказані способи захисту розділені на два самостійних способи, однак у науковій літературі неодноразово об'єднувався їх нерозривний взаємозв'язок. Так, А.Л. Ільченко вказує, що відновлення становища є невід'ємною складовою частиною припинення дій, які порушують право [2, с. 20]. Інші дослідники також зазначають, що відновлення стано-

вища, яке існувало до порушення права, і припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення, є єдиним способом захисту, адже обидві ці позовні вимоги як відновлюють порушене право, так і припиняють правопорушення [3, с. 145].

У свою чергу, на думку В.П. Камишанського, М.М. Коршунова та В.І. Іванова, кожен із цих двох способів можна використовувати самостійно [4, с. 249–250] або ж в сукупності, залежно від розсуду конкретного суб'єкта захисту цивільних прав [5, с. 261–262].

Ураховуючи таку різноманітність наукових поглядів на співвідношення відновлення становища, яке існувало до порушення, та припинення дії, яка порушує право, доцільним є вироблення власної позиції з цього приводу, що видається можливим тільки на основі встановлення специфіки застосування припинення дії, яка порушує право, як способу захисту цивільних прав, і порівняння її з особливостями відновлення становища, яке існувало до порушення.

У науковій літературі зазначається, що припинення дії, яка порушує право, може застосовуватися в поєднанні з іншими способами захисту, наприклад, стягненням збитків або неустойки, чи мати самостійне значення. В останньому випадку інтерес носія суб'єктивного права виражається в тому, щоб припинити порушення свого права на майбутнє. Наприклад, автор твору, який незаконно використовується (готується до

випуску в світ без його відома, спотворюється, піддається переробці тощо) третіми особами, може вимагати припинити ці дії, не висуваючи ніяких інших, наприклад майнових, претензій [6, с. 115].

Доволі цікавою є позиція О.А. Кузнецової, яка вважає, що припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення, є оперативною вимогою уповноваженої особи про негайне і остаточне припинення здійснення дії, що порушує право або створює загрозу його порушення, яке реалізується з метою відновлення становища, яке існувало до порушення цивільного права, а також припинення самого порушення цивільного права [7, с. 62–63].

Із вказаного можна виділити декілька особливостей, пов'язаних із застосуванням припинення дії, що порушує право. По-перше, ключовою метою застосування цього способу захисту цивільних прав є намір особи, суб'єктивне право якої зазнає порушення, зобов'язати порушника припинити протиправну поведінку, що у свою чергу забезпечить їй повноцінну реалізацію свого права. При цьому видається, що характер такого припинення повинен бути остаточним та постійним. У цьому проявляється основна відмінність припинення дії, що порушує право, від відновлення становища, яке існувало до порушення, основним завданням якого є ліквідація негативних наслідків, які спричинені порушенням права.

Другим не менш важливим аспектом, пов'язаним із застосуванням припинення дії, яка порушує право, є специфічна передумова, що уможливорює використання цього способу захисту, а саме триваючий, регулярний, систематичний характер здійснення такого порушення, що створює перешкоди для повноцінної реалізації особою правомочностей, які входять до змісту належного їй суб'єктивного цивільного права. А виходячи із законодавчо закріпленого найменування цього способу захисту, а саме припинення дії, що порушує право, видається, що порушення повинно характеризуватися триваючою активною поведінкою правопорушника. Тобто припинити можна тільки активну дію, натомість до бездіяльності такий спосіб захисту не застосовується.

Крім цього, слід зауважити, що в науковій літературі висувається ціла низка вимог до протиправних дій як підстави застосування припинення дії, що порушує право. Наприклад, до дій, які зумовлюють подання негаторного позову, науковці відносять такі: 1) це повинно бути діяння у формі виключно дії; 2) фактичний, а не юридичний характер дії; 3) фактична дія повинна бути протиправною; 4) протиправна дія повинна носити триваючий характер, тобто повинна бути виражена у формі протиправного стану; 5) порушення, яке є підставою для пред'явлення негаторного позову, не повинно бути пов'язаним із позбавленням володіння, тобто річ, що є предметом спору, повинна знаходитись у володінні позивача; 6) порушення права не спричинило припинення права власності чи іншого речового права на майно; 7) порушення пов'язане зі створенням перешкод у здійсненні правомочності користування [8, с. 73]. У контексті цього слушно видається думка В.К. Мамутова, який зауважував, що цей спосіб є тим шляхом захисту, до якого слід звертатися перш за все. Чим раніше будуть припинені незаконні дії порушників, тим меншою буде завдана порушеннями шкода [9, с. 41].

Отже, з урахуванням вказаного можемо виокремити ще одну особливість припинення дії, що порушує право, яка полягає в тому, що обсяг завданих порушенням цивільного права збитків безпосередньо залежить від оперативності реагування на протиправну поведінку та застосування уповноваженим суб'єктом цього способу захисту.

У вказаному вбачається чергова відмінність від відновлення становища, яке існувало до порушення, можливість застосування якого не залежить від того, чи триває на момент пред'явлення такої матеріально-правової вимоги порушення цивільного права, чи воно припинилось. Інакше кажучи, особливість порушення суб'єктивного права може полягати як у триваючому характері (наприклад, процес самочинного будівництва на чужій земельній ділянці), так і в одноразовій дії (скажімо, незаконне списання грошових коштів з банківського рахунку) тощо.

Крім того, навряд чи взагалі доцільно говорити про необхідність формування цілого переліку критеріїв, яким повинні відповідати дії, що стали підставою для застосування відновлення становища, яке існувало до порушення, за винятком, мабуть, об'єктивної протиправності та шкідливих наслідків, які негативно вплинули на стан правовідносин та вимагають свого усунення.

Якщо звернутися до сформованих у судовій практиці правових позицій у категоріях справ щодо застосування припинення дії, яка порушує право, то вона є такою. Покладення обов'язку припинити дію, яка порушує право, як спосіб захисту цивільного права чи інтересу можливе щодо триваючого правопорушення, вчиненого іншою особою, яким створюються перешкоди у здійсненні суб'єктивного права. Зокрема, застосовується у справах за позовами про усунення перешкод власнику в користуванні своїм майном (ст. 391 ЦК), неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності (ст. 424, 432 ЦК), як запобіжний захід для забезпечення позову тощо [10]. Отже, вбачається, що предметом розгляду таких справ є матеріально-правова вимога про припинення дії, що порушує право. Чільне місце серед таких категорій справ, на нашу думку, займають справи за позовами про усунення перешкод власнику в користуванні своїм майном, інакше кажучи, негативними позовами.

Відповідно до ст. 391 ЦК України власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження майном. Як вказують із цього приводу Я.М. Романюк та О.Є. Бурлай, предметом негативного позову може бути вимога про усунення об'єктивно створених (фактичних) перешкод, а також про утримання від вчинення дій, що можуть призвести до вчинення таких перешкод. Наприклад, суд вправі заборонити відповідачу створювати перешкоди в користуванні майном, зобов'язати знести паркан тощо [11, с. 39].

Із наведеного вбачається ще одна специфіка застосування негативного позову, яка проявляється в тому, що однією з основних передумов можливості використання цього способу захисту поруше-

них цивільних прав є наявність законної підстави володіння майном. Інакше кажучи, особа, яка звертається до суду із негативним позовом, повинна володіти відповідним правовим титулом щодо майна, що не викликає подиву, адже у цьому випадку йдеться про захист права власності чи іншого речового права. Водночас застосування відновлення становища, яке існувало до порушення, зумовлено насамперед спричиненими порушенням права негативними наслідками, що вплинули на фактичний та/або юридичний стан правовідносин, та дійсною можливістю усунення цих наслідків порушення. Проте коли відновлення становища, що існувало до порушення, застосовується у випадку захисту речового права, вбачається, що позивач також повинен підтвердити наявність правового титулу щодо майна.

У контексті важливості дійсної можливості усунення наслідків порушення цивільних прав шляхом відновлення становища, що існувало до порушення, хотілося б зауважити, що цей спосіб захисту застосовується при посяганнях на такі особисті немайнові права, як честь, гідність. У цьому випадку способом відновлення становища, що існувало до порушення права, є спростування. Однак навряд чи можна погодитися з тим, що в разі, наприклад, розголошення адвокатської, банківської, медичної таємниці можна за допомогою цього способу захисту відновити становище, яке існувало до порушення права. І справа тут не в тому, яким повинен бути спосіб захисту, а скоріше в тому, що повністю відновити становище, яке існувало до порушення, взагалі неможливо, оскільки конфіденційна інформація вже піддана розголошенню. Тому тут потрібно говорити про можливість тільки припинення дій, що порушують право. Припинення дій, що порушують право – найбільш результативний спосіб захисту таємниць особистого життя людини [12, с. 267].

Розглянемо зазначене у практичній площині. Так, цікавою видається справа, що розглядалася Індустріальним районним судом міста Дніпропетровська, за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_3 про захист особистих немайнових прав та відшкодування моральної шкоди. Звернувшись до

суду, позивач просив зобов'язати відповідача припинити публічний показ та вилучити усі фото- та відеоматеріали, пов'язані з ним та його партнерами, відшкодувати моральну шкоду, завдану незаконним поширенням фотографій у соціальних мережах, та судові витрати. Судом було встановлено, що відповідач неправомірно розмістив у соціальній мережі «Інстаграм» фото- та відеоматеріали з зображенням позивача ОСОБА_2, чим здійснив їх публічний показ без згоди останнього. На підставі цього суд прийняв рішення задовольнити позовні вимоги та зобов'язати ОСОБА_3 припинити публічний показ у соціальній мережі «Інстаграм» фото- та відеоматеріалів із зображенням ОСОБА_2 шляхом їх видалення, а також стягнути з ОСОБА_3 на користь ОСОБА_2 моральну шкоду, а також витрати по сплаті судового збору [13].

Вказана справа є вдалою демонстрацією ситуації, коли порушення суб'єктивних цивільних прав особи спричинило для неї негативні наслідки, які слід усунути, проте усунення цих наслідків не вбачається можливим з огляду на характер правопорушення та специфіку об'єкта правової охорони, зокрема, поширення інформації, яка міститься на фотоматеріалах, що спричинило протиправне оприлюднення зовнішності інших осіб та показ її невизначеному колу осіб. Чи не єдиним способом захисту порушених цивільних прав за таких обставин є зобов'язання саме припинити таке порушення, тобто присікти незаконну демонстрацію фотографій і зупинити подальше збільшення негативних наслідків. Безумовно, ми не можемо говорити про взаємозамінність відновлення становища, яке існувало до порушення, та припинення дії, що порушує право, однак, на нашу думку, у цьому випадку знаходить свій прояв деякий функціональний зв'язок, елементи взаємодопомоги між цими способами захисту, коли усунути негативні наслідки порушення неможливо, проте можливо зменшити їх масштаб у майбутньому.

Разом із тим у цьому випадку також прослідковуються принципові відмінності у механізмах захисту порушених прав: для відновлення становища, що існувало до порушення, цей механізм є ретроспективним, тобто таким, що повертає право-

відносини у стан, який існував у минулому, до порушення права; на відміну від цього, припинення дії, що порушує право, характеризується перспективним впливом, що проявляється, зокрема, у спрямованості на зменшення наслідків порушення цивільних прав у майбутньому.

У цьому контексті слід навести ще одну справу, яка розглядалася Білоцерківським міськрайонним судом Київської області. Так, позивач звернувся до суду з позовом, який обґрунтовував тим, що у його користуванні знаходився капітальний цегляний гараж, який він побудував і яким він користувався. У вересні місяці 2012 року відповідач ОСОБА_4 самовільно нависла на його гараж свої замки і без будь-яких правових підстав стала ним користуватись, чим чинить позивачу перешкоди. Тому позивач був змушений звернутись до суду з вимогою усунути перешкоди в користуванні капітальним гаражем шляхом зобов'язання відповідача не чинити йому перешкод у користуванні капітальним гаражем. Суд, вивчивши матеріали справи, вирішив позов задовольнити, зокрема, усунути перешкоди в користуванні капітальним гаражем та зобов'язати ОСОБА_4 не чинити ОСОБА_3 перешкод в його користуванні ним [14].

Аналіз судового рішення, прийнятого за результатами вирішення вищезазначеної справи, ще раз вказує на відмінність між досліджуваними способами захисту у частині здатності припинення дії, що порушує право, присікти подальші протиправні дії і таким чином забезпечити захист порушених прав у майбутньому. Вбачається, що позивач міг обрати й інший спосіб захисту порушеного права, зокрема, відновлення становища, яке існувало до порушення, проте у випадку задоволення позову суд зобов'язав би відповідача тільки усунути наслідки порушення права, тобто зняти нависні замки, однак убезпечити позивача від майбутнього аналогічного порушення його прав відповідачем він би не зміг. У цьому й проявляється ретроспективний характер відновлення попереднього становища.

З урахуванням проаналізованих вище матеріалів судової практики самостійність відновлення становища, яке існувало до порушення, та припинення дії, що порушує право, не викликає жодних сумнівів.

Проте, як уже зазначалось, чимало вчених висловлюються на користь доцільності одночасного та сумісного застосування цих способів захисту цивільних прав. Так, Н.В. Коробцова наголошує, що доцільно вказані способи розглядати та застосовувати разом, оскільки припинення протиправних дій ще не в змозі повністю відновити порушене право, адже ще існують негативні наслідки цих дій. Водночас відновити наявне раніше становище без припинення протиправних дій практично неможливо [15]. Із цього приводу вважаємо за необхідне зазначити, що в цілому позиція дослідниці може бути сприйнята як слушна, проте з деякими застереженнями, які полягають у тому, що, з одного боку, не у всіх випадках порушення права спричиняє негативні наслідки, які слід ліквідувати; з іншого боку, застосування відновлення становища, яке існувало до порушення, не є достатнім для захисту цивільного права і потребує додаткового припинення дій, що порушують право, лише у випадку, якщо такі порушення систематичні, повторювані або триваючі. Якщо ж порушення носило одноразовий характер, то матеріально-правова вимога про застосування припинення дії, що порушує право, є об'єктивно зайвою.

Варто зауважити, що при узагальненні судової практики застосування такого способу захисту, як відновлення становища, що існувало до порушення, ще Верховний Суд України наголошував, що цей спосіб захисту досить часто в позовних вимогах поєднується з припиненням дії, яка порушує право, та може знаходити свій прояв у вимогах про виселення особи з незаконно зайнятого нею приміщення; про усунення перешкод у здійсненні права власності, про повернення власнику його майна із чужого незаконного володіння; про застосування наслідків недійсного правочину, про заборону використання твору без дозволу автора [10].

Прикладом такого поєднання є справа, що розглядалася Івано-Франківським міським судом Івано-Франківської області. ОСОБА_4 звернулася в суд з позовом до ОСОБА_5 про визнання незаконними дій відповідача щодо проведення будівельних робіт з реконструкції даху 18-ти квартирного житлового будинку без належної

документації та з істотними порушеннями будівельних норм і правил; усунення перешкоди в користуванні їй горищем, входом до належної йому мансардної квартири шляхом зобов'язання відповідача припинити будь-які дії стосовно приміщень будинку, розташованих вище мансардного 6-го поверху, а також з подальшим незаконним володінням, користуванням чи розпорядженням вказаними приміщеннями; зобов'язання відповідача відновити становище, яке існувало до порушення прав позивача, шляхом приведення незаконно реконструйованого даху та суміжних з ним приміщеннями будинку у відповідність до попереднього стану. На основі вивчення матеріалів справи суд встановив, що відповідач своїми незаконними діями створив перешкоди в користуванні позивачем горищем, входом до належної йому мансардної квартири, сходовою кліткою, перехідними шлюзами. З огляду на це визнав, що порушені права позивача підлягають захисту, в тому числі такими способами, як припинення дій, які порушують права та відновлення становища, яке існувало до порушення цих прав [16].

З аналізу вищезазначених судових справ, що стосуються одночасного застосування відновлення становища, яке існувало до порушення, та припинення дії, що порушує право, вбачається, що поєднання цих способів захисту цивільних прав у правозастосовчій практиці справді є дієвим та доволі ефективним алгоритмом дій із відновлення порушених прав. На нашу думку, це перш за все зумовлено різною цільовою спрямованістю досліджуваних способів захисту, з огляду на що створюється можливість здійснення більш широкого правового впливу на різні аспекти правопорушення, зокрема, шляхом його безпосереднього припинення, якщо воно носить триваючий характер, або запобігання, якщо таке порушення є систематичним, а також усунення його негативних наслідків таким чином, ніби порушення не відбувалось взагалі.

З урахуванням конкретних обставин, зокрема специфіки порушеного права, характеру порушення, його шкідливих наслідків тощо, що складають індивідуальні межі застосування способів захисту, передбачених п. 3, 4 ч. 2 ст. 16 ЦК України,

вважаємо, що у площині правозастосовчої практики поєднання припинення дії, яка порушує право, та відновлення становища, що існувало до порушення, є ефективним інструментом усунення негативних факторів, що виникли внаслідок порушення права, і його відновлення шляхом забезпечення безперешкодної реалізації усіх правомочностей, що входять до його змісту.

До основних відмінних рис відновлення становища, яке існувало до порушення, та припинення дії, що порушує право, слід віднести такі:

1) різний характер наслідків застосування: наслідком припинення дії, що порушує право, є остаточне усунення перешкод у реалізації правомочностей, що входять до змісту порушеного права, а наслідком відновлення становища, що існувало до порушення, є повернення юридичного та фактичного станів правовідносин з приводу реалізації суб'єктивного права, які передували його порушенню;

2) передумовою застосування припинення дії, що порушує право, є триваючий або систематичний характер порушення права, а відновлення становища, яке існувало до порушення, можливо застосувати тільки до закінченого правопорушення, яке спричинило негативні наслідки;

3) різні механізми правового впливу на відносини щодо відновлення порушених прав: для відновлення становища, яке існувало до порушення, цей меха-

нізм є ретроспективним, тобто таким, що повертає правовідносини у стан, який існував у минулому, до порушення права; на відміну від цього, припинення дії, що порушує право, характеризується перспективним впливом, що проявляється, зокрема, у спрямованості на зменшення наслідків порушення цивільних прав у майбутньому;

4) підставою застосування припинення дії, що порушує право, є виключно активна протиправна поведінка особи, яка порушує право; для можливості застосування відновлення становища, яке існувало до порушення, неважливо, у якій формі відбувається порушення – шляхом вчинення дії чи внаслідок бездіяльності;

5) різні межі застосування способів захисту: відновлення становища, що існувало до порушення, можна застосувати лише за умови можливості реального усунення негативних наслідків порушення; для припинення дії, що порушує право, можливість чи неможливість усунення наслідків правопорушення не має значення.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо, що є усі підстави стверджувати про самостійність відновлення становища, яке існувало до порушення, та припинення дії, що порушує право, у системі способів захисту суб'єктивних цивільних прав та можливість їх застосування у процесі захисту як окремо, так і в поєднанні один з одним, а також з іншими способами захисту цивільних прав, визначеними у ч. 2 ст. 16 ЦК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс Республіки Молдова від 06.06.2002. № 1107-XV. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397878#pos=656;-43 (дата звернення: 14.02.2022).
2. Ильченко А.Л. Оспаривание в суде зарегистрированного права на недвижимое имущество. *Нотариус*. 2004. № 5. С. 20.
3. Люшня А.В. Защитные возможности негаторного иска. *Закон*. 2007. № 2. С. 145.
4. Гражданское право : в 2 ч. / под ред. В.П. Камышанского, Н.М. Коршунова, В.И. Иванова. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2011. Ч. 1. С. 249–250.
5. Рожкова М.А. Средства и способы правовой защиты сторон коммерческого спора. Москва : Волтерс Клувер, 2006. С. 261–262.
6. Шевчук Д.А. Гражданское право. Москва : Эксмо, 2009. С. 115.
7. Кузнецова О.А. Пресечение действий, нарушающих право, и признание действий незаконными: соотношение способов защиты. *Пролог*. 2013. № 4(4). С. 62–63.
8. Подшивалов Т.П. Критерии применения негаторного иска. *Вестник арбитражной практики*. 2011. № 3. С. 72–75.

9. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за ред. Г.Л. Знаменського, Д.Х. Липницького, В.К. Мамутова та ін. Юрінком Інтер, 2004. 441 с.

10. Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України (витяг). Лист від 01.04.2014. № 8. URL: https://zib.com.ua/ua/print/88249analiz_praktiki_zastosuvannya_sudami_st16_civilnogo_kodeksu_.html (дата звернення: 14.02.2022).

11. Романюк Я.М., Бурлай О.Є. Позов про визнання права власності, віндикаційний та негаторний позови: деякі проблеми практичного застосування. *Вісник Верховного Суду України*. Київ: Верховний Суд України. 2012. № 8. С. 39.

12. Цивільне право: підручник : у 2 т. / за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. Т. 1. С. 267.

13. Рішення Індустріального районного суду міста Дніпропетровська у справі № 202/2249/15-ц від 22.05.2015. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44397094> (дата звернення: 14.02.2022).

14. Рішення Білоцерківського міськрайонного суду Київської області у справі № 357/15831/13-ц від 31.01.2014. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/36924648> (дата звернення: 14.02.2022).

15. Коробцова Н.В. Цивільно-правові способи захисту особистих прав. Теорія і практика правознавства. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_8 (дата звернення: 14.02.2022).

16. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області у справі № 344/2164/13-ц від 18.08.2013. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/33709079> (дата звернення: 14.02.2022).